

Krytycyzm i antydogmatyzm sceptyków

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Krytycyzm i antydogmatyzm sceptyków

Źródło: domena publiczna.

Nurt filozofii zwany sceptycyzmem zawsze wzbudzał silne emocje. Nic w tym dziwnego: jak mogą nie irytować poglądy filozofów, którzy twierdzą, że niczego nie da się stwierdzić? Zwłaszcza, że ci sami filozofowie poświęcają cały czas na to, aby zaprzeczyć każdemu mniemaniu i wszystkim przekonaniom, w które wierzysz. Najgorsze dla krytyków sceptycyzmu było to, że nie można było go zignorować, lecz należało nieustannie podchodzić do niego metodycznie. Dlatego tak ważne jest zrozumienie, co sceptycyzm krytykował i dlaczego tak trudno było go krytykować.

Twoje cele

- Przypomnisz sobie głównych przedstawicieli antycznego sceptycyzmu.
- Poznasz główne błędy ludzkiego rozumowania, które wskazywali Pirron i jego następcy.
- Zapoznasz się z charakterem intelektualnym epoki hellenistycznej.
- Zastanowisz się, w jaki sposób uniknąć w rozumowaniu błędów logicznych wychwyconych przez sceptyków.

Przeczytaj

Polecenie 1

Przypomnij sobie, czym był sceptycyzm, i zastanów się, których antycznych przedstawicieli tego ruchu już znasz. Oceń wkład każdego z nich w rozwój całego nurtu. Rozważ, jakie wspólne cele im przyświecały.

Co krytykował sceptycyzm?

Sceptycy bardzo jasno określili, jakiemu sposobowi myślenia się przeciwstawiają. Chodziło im o polemizowanie z „dogmatykami”, a więc wszystkimi myślicielami, którzy formułują jakiegokolwiek „dogmaty”, czyli sądy dotyczące rzeczywistości. Jako że inicjacja ruchu rozpoczęła się wraz z epoką hellenistyczną, musiał on konkurować z [epikurejczykami](#) i [stoikami](#). Najłatwiejszym do ataków celem okazali się ci drudzy, gdyż głosząc kult racjonalizmu i przekonanie, że wszystkie ich tezy da się udowodnić, sami znaleźli się w pozycji łatwej do krytyki. Początki ataków sięgają już czasów Pirrona, inicjatora ruchu sceptycznego. Filozof z Elidy przeciwstawiał ich rozważaniom z zakresu fizyki i metafizyki swoje twierdzenia, w myśl których za pomocą zmysłów nie jest się w stanie poznać świata, a rozum nie potrafi dojść do żadnych pewnych stwierdzeń. Zmysły nieustannie mają ludzi, przez co umysł nie ma możliwości wyciągnięcia poprawnych wniosków lub zwyczajnie wikała się w błędy logiczne. Nasze sądy o świecie są zawsze subiektywne a dwa twierdzenia na jeden temat mogą być równosilne (gr. *izostenia*) i tak samo prawdopodobne. Wobec tego należy powstrzymać się od wydawania o nich jakichkolwiek twierdzeń. To zaś powstrzymanie się od wydawania sądów kategoriycznych zwane afazją zapewni człowiekowi spokój wewnętrzny, będący podstawą prawdziwego szczęścia.

Bezpośrednim i wybitnym uczniem Pirrona był Tymon, wielki retor, autor wielu pism uzupełniających i popularyzujących sceptycyzm. Słynął z ostrego poczucia humoru, które nieustannie stosował w wywodach i polemikach, aby ośmieszać dogmatyków. Niemal równocześnie z działalnością Tymona duch sceptyczny ogarnął platońską [Akademię](#). To właśnie tam rozpoczął swoje nauki Arkezylaos, który potem został jej szóstym scholarchą (dyrektorem). Jego sceptycyzm nabrał innego zabarwienia.

W okresie pełnienia przez niego stanowiska nowy nurt filozoficzny został usystematyzowany i wykładany za pomocą dialektycznej metody Sokratesa oraz Platona. Sprawilo to, że Akademia stała się głównym bastionem ruchu, nieustannie atakującym wszystkie ówczesne szkoły filozoficzne. Ta tendencja utrzymała się na uczelni też za czasów Karneadesa, wybitnego retora, który niestrudzenie podważał wszystkie założenia stoickiej filozofii.

Ostatni okres sceptycyzmu nawiązujący do tradycji Pyrrona, najbardziej nacechowany był krytyką epistemologiczną. Najwybitniejszy przedstawiciel tego odłamu to Ainezydem. Sporządził on wykaz dziesięciu tropów, czyli argumentów uzasadniających wstrzymanie się od zajęcia stanowiska. Opracowane tropy służyły zwalczaniu twierdzeń dogmatyków. Dziesięć argumentów przeciw możliwości poznawania rzeczy przez zmysły uogólnił kontynuator Ainezydema, Agryppa, który sformułował pięć tropów: niezgodność poglądów, cofanie się w nieskończoność, względność spostrzeżeń, posługiwanie się nieuzasadnionymi założeniami, błędne koło w dowodzeniu. Trzy z nich wskazywały logiczną niemożliwość przeprowadzenia naukowego dowodu.

Ogół sceptycznych rozważań prowadził więc do jednego wniosku: człowiek nie jest w stanie dojść do tego, co jest określane mianem prawdy. Sceptycy udowadniali, że zmysły mają nas nieustannie, rozum zaś nie potrafi wypracować ogólnego i adekwatnego obrazu świata. Nie posiada on bowiem ani wiarygodnego kryterium, ani metody uzasadniania twierdzeń, ani sposobu konstruowania jednolitej wizji rzeczywistości. Na stwierdzenie głoszące, że prawda polega na zgodności teorii z rzeczywistością, sceptycyzm odpowiada, że nie wypracujemy żadnej racjonalnej teorii i nawet nie poznamy rzeczywistości, którą staramy się badać. Czym zatem jest dla sceptyka prawda? Odpowiedź jest dość przewrotna: czymś nieosiągalnym.

Polecenie 2

Zastanów się, jak z perspektywy epikureizmu i stoicyzmu można obronić się przed zarzutami sceptyków. Oceń, na ile ich krytyka wydaje się trafna. Rozważ, czy trzy dominujące wtedy nurty filozofii miały ten sam wkład w jej rozwój.

Dlaczego trudno było krytykować sceptycyzm?

Jak krytykować i zwalczać kogoś, kto sam krytykuje i zwalcza twoje poglądy? Najłatwiej byłoby wykazać, że jego własne stanowisko jest błędne. Jednak nie da się tego zrobić w sytuacji, gdy sceptycy, posługując się pojęciem [afazji](#), głosili tylko jedną myśl: nie należy mieć żadnych poglądów. Tu rodził się problem z dyskusją z nimi. Dlatego trudno wskazać, w jaki sposób inne szkoły się im przeciwstawiły. Nie ma przykładów wielkich polemik pomiędzy sceptykami i dwoma pozostałymi nurtami, które wtedy dominowały. Atakowanym pozostało jedynie umacniać swoje stanowiska, stale weryfikować stawiane tezy i dowodzić ich wciąż na nowo.

Można powiedzieć, że sceptyków z nurtami filozoficznymi, które zwalczali, łączył wspólny cel: ukazanie, jak w ówczesnym świecie powinien żyć i zachowywać się myślący człowiek, aby wieść życie spokojne, szczęśliwe, w którym nie doskwierają żadne bolączki i krzywdy. Różne były tylko sposoby osiągania tego celu. Podczas gdy epikurejczycy i stoicy tworzyli

wielkie systemy filozoficzne, starali się opisać cały otaczający świat, aby wskazać w nim miejsce i rolę człowieka, sceptycy odwrócili sposób myślenia. Jasno udowodniali, że do tego celu można dojść tylko jedną drogą: oglądać wszystko, co ludzi otacza, zbierać i gromadzić docierające informacje, ostatecznie zaś – nie mieć na ich temat żadnej opinii, zawiesić osąd, zdystansować się względem rzeczywistości, osiągnąć [ataraksję](#). Stąd wynika nieustanny wysiłek w obalaniu tez dogmatyków.

Drugim wielkim osiągnięciem całego ruchu jest więc to, że dzięki jego krytyce dwa pozostałe nurty filozofii hellenistycznej mogły się rozwijać dynamiczniej. Sceptycyzm był jak zwierciadło, w którym można było się przejrzeć, zobaczyć wszystkie słabe punkty własnej koncepcji, aby potem je doprecyzować.

Słownik

afazja

(gr. *αφασία* – niemówienie, nieorzekanie) cecha typowa dla filozofii sceptycznej, polegająca na tym, że nie wyraża się opinii w żadnej kwestii i każdorazowo zawiesza osąd

ataraksja

(gr. *αταραξία* – niewzruszenie, niewzruszoność) cecha typowa dla nurtów filozoficznych epoki hellenistycznej, zwłaszcza dla stoicyzmu i sceptycyzmu, polegająca na tym, że zachowuje się niewzruszoność względem otaczającego świata, tzn. względem wydarzeń, które mają miejsce; oznaka duchowej niezależności człowieka

Akademia

(od gr. *Ακαδημία*, *Akademeja*) szkoła filozoficzna założona przez Platona, pierwsza w dziejach uczelnia, stanowiąca pierwowzór uniwersytetu; nazwa pochodzi od Apollina Akademos, w którego gaju znajdowały się jej budynki

epikureizm

jeden z trzech głównych nurtów filozofii okresu hellenistycznego, zainicjowany przez Epikura z Samos; w myśl tej doktryny w życiu powinno się zaspokajać tylko naturalne, niezbędne potrzeby i tylko z nich czerpać przyjemność (tzw. hedonizm umiarkowany)

izostenia

(gr. *ισοσθενεια* – równość sił, równoważność sądów) pogląd filozoficzny, właściwy m.in. sceptykom, według którego każdemu twierdzeniu można przeciwstawić twierdzenie inne o takiej samej sile argumentacyjnej, można więc sformułować w tej samej kwestii dwa równosilne, wykluczające się sądy

Likejon

(od gr. *Λύκειον*, *Lykeion*) szkoła filozoficzna założona przez Arystotelesa ze Stagiry, nazwa jest wywiedziona od świątyni Apollina Likejosa, obok której znajdowały się budynki uczelni, była też nazywana Gimnazjonem lub Gimnazjum (od gr. *γυμνάσιον*, *gymnasion*), gdyż wcześniej znajdowały się tam sale gimnastyczne lub Perypatem (od gr. *περιπατεῖν*, *peripatein* – przechadzać się), ponieważ Arystoteles lubił wykładać spacerując z uczniami

stoicyzm

jeden z trzech głównych nurtów filozofii okresu hellenistycznego, zainicjowany przez Zenona z Kition; system filozoficzny głoszący atomizm i zasadę niewzruszoności – nieodczuwania żadnych emocji, życia zdystansowanego do spraw bieżących i wyobcowania; Zenon, niebędący Ateńczykiem, nie mógł nabyć w mieście budynków do stworzenia własnej szkoły, więc wykładał w bramie prowadzącej do miasta; nazwa pochodzi od greckiego określenia „brama malowana” (gr. *ἡ στοὰ ἡ ποικίλη*, *he stoa he poikile*)

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem interaktywnym, który przedstawia najczęściej przywoływane przez sceptyków błędy w rozumowaniu oraz problem względności spostrzeżeń. Spróbuj podać własne przykłady do każdego z nich.

Najczęściej przywoływane przez sceptyków błędy w rozumowaniu oraz problem względności spostrzeżeń
Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Zastanów się, w jaki sposób można się obronić przed każdym z powyżej przedstawionych błędów. Zanotuj swoje pomysły.

Polecenie 3

Na podstawie informacji zawartych w schemacie opracuj własny, niezawierający błędów logicznych argument uzasadniający istnienie realnego świata.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Rozwiąż krzyżówkę i odczytaj hasło.

1.	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>		
2.	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
3.	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
4.	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>		
5.	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>		
6.	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	

1. Miasto narodzin Pirrona.
2. Ojczyzna kraina Aleksandra Wielkiego.
3. Miasto narodzin Arystotelesa.
4. Miasto narodzin Epikura.
5. Miasto narodzin Karneadesa.
6. Miasto narodzin Arkezylaosa.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj podane postaci do odpowiednich nurtów: pirronizmu (sceptycyzmu klasycznego) i akademizmu (sceptycyzmu uprawianego w Akademii).

pirronizm

Epikur z Samos

Arkezylaos z Pitane

Platon z Aten

Tymon z Fliuntu

Pirron z Elidy

Karneades z Cyreny

akademizm

niepasujący do wymienionych nurtów

Ćwiczenie 4

Wskaż, które z poniższych twierdzeń są prawdziwe.

Sceptycy stworzyli jednolity ruch filozoficzny, aby lepiej zwalczać stoicyzm i epikureizm.

Sceptycy nazywali swoich przeciwników „dogmatykami”.

Szkoły nazywane przez sceptyków „dogmatycznymi” zyskały wiele dzięki krytyce sceptyków.

Sceptycy bardziej skupiali się na atakowaniu epikurejczyków niż stoików.

Ćwiczenie 5

Wskaż, które ze zdań najlepiej opisuje powód, dla którego w antyku nieczęsto krytykowano sceptycyzm.

- Jego tezy nie były powszechnie znane – pirronizm nie był popularny, a sceptycyzm akademicki ignorowano, gdyż Akademia straciła na świetności.
- Stoicy i epikurejczycy potrzebowali sceptycznej krytyki i ją doceniali.
- Nikt nie traktował sceptycyzmu poważnie, zwłaszcza epikurejczycy i stoicy.
- Jedyną odpowiedzią na sceptycyzm było umacnianie własnego stanowiska.

Ćwiczenie 6

Połącz w pary imiona sceptyków wraz z opisem ich działalności.

Karneades

Wprowadził ducha sceptycyzmu do Akademii jako jej szósty scholarcha.

Pirron

Odnowił sceptycyzm w Akademii jako jej dziewiąty scholarcha.

Arkezylaos

Inicjator ruchu sceptycznego.

Tymon

Wybitny satyryk prześmiewający dogmatyków.

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Opisz, kogo sceptycy określali mianem „dogmatyków” i w jakim celu wprowadzili to określenie.

Ćwiczenie 9

Odpowiedz, dlaczego zwycięstwo Aleksandra pod Cheroneą wpłynęło na grecki sposób uprawiania filozofii.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Mazur

Przedmiot: filozofia

Temat: Krytycyzm i antydogmatyzm sceptyków

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, uczniowie liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

X. Tropy sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii. Uczeń:

- 2) identyfikuje na wybranych przykładach regres, błędne koło oraz arbitralność w uzasadnieniu;
- 4) analizuje pytanie „czy osiągnięcie wiedzy jest możliwe?” oraz w jego kontekście rekonstruuje epistemologiczny spór między dogmatyzmem a sceptycyzmem.

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Uczeń opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:

- 6) tropy sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii (punkt X);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Przypomnisz sobie głównych przedstawicieli antycznego sceptycyzmu.
- Poznasz główne błędy ludzkiego rozumowania, które wskazywali Pirron i jego następcy.
- Zapoznasz się z charakterem intelektualnym epoki hellenistycznej.
- Zastanowisz się, w jaki sposób uniknąć w rozumowaniu błędów logicznych wychwyconych przez sceptyków.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych;
- wymienia ważniejsze pojęcia, zagadnienia i stanowiska głównych dyscyplin filozoficznych;
- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- praca z tekstem;
- quiz;
- drama.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Krytycyzm i antydogmatyzm sceptyków”. Uczniowie mają za zadanie przygotować kolaż lub mem ukazujący przedstawicieli antycznego sceptycyzmu.

Faza wprowadzająca:

1. Przedstawienie wyświetlonego na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika tematu lekcji i celów zajęć. Wspólne ustalenie kryteriów sukcesu.

2. **Prezentacje.** Uczniowie prezentują swoje prace przygotowane przed lekcją. Nauczyciel zachęca uczestników zajęć do stworzenia mapy myśli podsumowującej cechy sceptyków uwypuklone w pracach uczniów. Wybrany lub chętny uczeń podsumowuje tę część lekcji.

Następnie prowadzący lekcję zadaje uczniom pytanie: *Jakie wspólne cele przyświecały sceptykom, których już znacie z lekcji filozofii?* Jeśli uczniowie wymienią inne cechy niż zapisane w mapie myśli, dopisują je. Nauczyciel sprawdza, czy na mapie myśli pojawiły się takie elementy, jak krytycyzm i antydogmatyzm. Jeśli któregoś z nich nie ma, zwraca nań uwagę uczniów, prosząc o uzasadnienie umieszczenia go na mapie.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** W zależności od stanu przygotowania uczniów do lekcji nauczyciel prosi o indywidualne, ciche zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” lub od razu przechodzi do podziału uczniów na kilka grup, które na podstawie e-materiału układają pytania do quizu dla innych grup. Następnie nauczyciel wraz z uczniami określa zasady rywalizacji i punktowania dobrych odpowiedzi (np. gra na czas lub na liczbę poprawnych odpowiedzi). Przeprowadzenie gry w klasie. Nauczyciel lub wybrany uczeń dba o prawidłowy przebieg quizu zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami. Nauczyciel nagradza zwycięską drużynę, np. ocenami z aktywności.
2. **Praca z multimedium.** Uczniowie w parach analizują zawarty w lekcji schemat. Następnie, odwołując się do treści zakładki „Przeczytaj” oraz swoich doświadczeń, podają inny niż wymienione rodzaj błędu w rozumowaniu wraz z przykładem. Swoje propozycje mogą przygotować w formie scenek. Prezentacja pracy uczniów na forum klasy, omówienie ich propozycji.
Następnie uczniowie opracowują odpowiedzi na polecenia zawarte w zakładce „Schemat”: zastanawiają się w jaki sposób można się obronić przed każdym z przedstawionych w multimedium błędów, podają przykłady ilustrujące błędy oraz opracowują własny, niezawierający błędów logicznych argument uzasadniający istnienie realnego świata. Na koniec uczniowie prezentują przykłady swoich odpowiedzi. Nauczyciel, jeżeli to konieczne, uzupełnia podane przez nich informacje.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie indywidualnie rozwiązują ćwiczenie otwarte nr 8. Omówienie odpowiedzi na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Na podsumowanie zajęć uczniowie wykonują w parach zadanie nr 9. Omówienie wyników z resztą klasy.
2. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
3. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Rozwiąż zadania 1-7 i odpowiedz na pytanie w ćw. 9.

Materiały pomocnicze:

- Joachimowicz L., *Sceptycyzm grecki: wybrane zagadnienia*, Warszawa 1972.
- Krokiewicz A., *Sceptycyzm grecki: Od Pirrona do Karneadesa*, Warszawa 1964.
- Ziemińska R., *Historia sceptycyzmu: w poszukiwaniu spójności*, Toruń 2013.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Schemat” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.